

คุณธรรมพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากมรดกภูมิปัญญาหนังตะลุง

Civic Virtues in Southern Local Context Derived from Intangible Cultural Heritage of Shadow Play

ปริยากรณ์ ชูแก้ว¹

Pariyagorn Chookaew²

(Received: August 5, 2019; Revised: November 15, 2019; Accepted: May 29, 2020)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลและสังเคราะห์คุณธรรมของพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนังตะลุง ระเบียบวิธีการวิจัยเน้นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลตัวบทหนังตะลุงจำนวน 32 เรื่อง วิธีการศึกษาใช้แนวสหวิทยาการ คือนำแนวคิดคุณธรรมและคุณธรรมพลเมืองเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และตีความจากตัวบทหนังตะลุง ผลการศึกษาพบว่า คุณธรรมของบุคคลที่สะท้อนจากตัวบทหนังตะลุง จำนวน 21 ประการ สอดรับกับคุณลักษณะตามกรอบคิดคุณธรรมพลเมืองจำนวน 15 ประการ ได้แก่ 1) ความซื่อสัตย์ 2) ความกล้าหาญ 3) ความรับผิดชอบ 4) ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และมีความสุภาพ 5) การมีน้ำใจช่วยเหลือแบ่งปัน 6) ความอดทนอดกลั้น 7) ความเที่ยงธรรม 8) การรู้จักเหตุรู้จักผล 9) การให้เกียรติผู้อื่น 10) การรู้จักตนเองรู้จักประมาณตน 11) การมีวินัยในตนเอง 12) การตั้งอยู่ในศีลธรรม 13) รักความสงบ รักสันติ 14) ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และ 15) การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สำหรับคุณธรรมของบุคคลที่เป็นรากฐานการพัฒนาไปสู่คุณธรรมพลเมือง มี 6 ประการ คือ 1) การเสียสละเพื่อผู้อื่น 2) การรักษาสัจจะ 3) ความขยันหมั่นเพียร 4) ความกตัญญู 5) ความประหยัด และ 6) การเลือกคบมิตรที่ดี ส่วนคุณธรรมของพลเมืองที่ต้องพัฒนามีอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การเป็นพลเมืองที่เชื่อฟังกฎหมาย 2) การเคารพในความหลากหลาย การมีขันติธรรมต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเคารพต่อวิถีชีวิตที่แตกต่างและการยกย่องวัฒนธรรมร่วม และ 3) การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศระหว่างเพศหญิงและเพศชาย

คำสำคัญ: คุณธรรมพลเมือง บริบทท้องถิ่นภาคใต้ มรดกภูมิปัญญาหนังตะลุง

Abstract

This research article aimed at analysing individuals' virtues reflected in shadow play scripts in the southern local context and synthesising them using civic virtue concepts. Concerning the research methodology, documentary research methods were employed: data was collected from 32 play scripts. Through interdisciplinary analysis, the data was analysed and interpreted using concepts on virtues and civic virtues. The findings showed that there were 21 virtues found in the play scripts. These were in accordance with 15 virtues specified in the civic virtue framework: 1) honesty, 2) courage, 3) accountability, 4) modesty and courtesy, 5) generosity and sharing, 6) perseverance, 7) fairness, 8) reasonableness,

¹ อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

² Lecturer, Department of Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

9) respects for others, 10) self-knowing and self-sufficiency, 11) self-discipline, 12) morality, 13) peace-loving, 14) unity, and 15) sacrifices for public interest. Moreover, 6 virtues of the individuals in the scripts were considered to be the basis for civic virtue development: 1) sacrifices for others, 2) keeping one's word, 3) diligence, 4) gratitude and gratefulness, 5) thriftiness, and 6) associating with good friends. Nevertheless, there appeared to be 3 virtues that needed to be improved: 1) obedience to the law, 2) respects for and tolerance to cultural diversity as well as respects for common cultures, and 3) support for gender equality.

Keywords: Civic virtue, Southern local context, Intangible cultural heritage of shadow play

บทนำ

การขยายตัวอย่างซับซ้อนของโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมร่วมสมัย เนื่องจากโลกาภิวัตน์เร่งการเคลื่อนและการไหลอย่างรวดเร็วจนความคิดจินตนาการ ข้อมูล สินค้า และทุน พื้นที่หวงห้ามต่าง ๆ ถูกทะลุทะลวงด้วยเทคโนโลยีและการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ มีการก่อรูปและการรวมตัวเป็นประชาคมในภูมิภาคต่าง ๆ ดังการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียนเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community) ส่งผลให้ประชาชนในประเทศสมาชิกต้องเผชิญกับสภาวะการลื่นไหลทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้คนอพยพและย้ายถิ่นมากขึ้น ชุมชนกลายเป็นสังคมแปลกหน้า กลุ่มคนชายขอบและคนกลุ่มน้อยต่างต่อสู้เพื่อให้มีที่ยืนและเป็นที่ยอมรับอย่างเท่าเทียม ลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรมดังกล่าว กำลังกลายเป็นรูปแบบชีวิตของคนในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ภายใต้กรอบความร่วมมือของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ยังมีจุดเน้นสำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building an ASEAN Identity) เพื่อยืนยันความเป็นสังคม เป็นกลุ่ม และการรวมความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองอาเซียน การพัฒนารูปแบบพลเมืองเช่นนี้ เป็นเงื่อนไขที่ท้าทายต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง คำถามสำคัญคือ เราจะนำองค์ความรู้จากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) ที่มีพลังหยั่งรากลึกอยู่ในวิถีชุมชนมาแต่ดั้งเดิม ไปเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทยเพื่อรับมือกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดของอาเซียน และโลกาภิวัตน์ได้อย่างไรเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลกระทบอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกของกลุ่มสังคมหรือชุมชนสาธารณะที่หลากหลาย (Smith, 2002, pp. 105-106) สภาวะดังกล่าวทำให้แนวคิดคุณธรรมพลเมือง (Civic Virtues) เป็นทางออก เป็นความหวัง และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลเมืองในบริบทใหม่

คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่แสดงออกเป็นพฤติกรรม เป็นความประพฤติปฏิบัติที่ปรากฏ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 55-56) คุณธรรมยังเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต เพราะเป็นการกระทำหรือกิจกรรมที่เหมาะสม ดีงาม และสร้างสรรค์ของมนุษย์ อันเป็นบรรทัดฐานของคุณธรรมพลเมือง (Mobily, 2018, pp. 71-84) เช่นเดียวกับที่ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2544, หน้า 157) กล่าวว่า “คนที่ดำรงชีพด้วยวัฒนธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมปลงแต่งให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ด้วยความเป็นคน หรือวัฒนธรรมทำคนให้เป็นมนุษย์” การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านคุณธรรม พบตัวอย่างงานวิจัยหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องคุณลักษณะของคนดี เช่น สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2559, หน้า 161-172) ศึกษาจริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก พิชลินจี่ จินนุ่น คุณัญญ์ สมชนะกิจ และธนภัทร เต็มรัตน์กุล (2559, หน้า 58-83) ศึกษาหลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชน จากวรรณกรรมทักซิณ วรณกรรมคัดสรร ศิริลักษณ์

บัตรประโคน (2552, หน้า 25-47) ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมและคติสอนใจที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วง พ.ศ. 2546-2549 และขวัญชนก นัยเจริญ (2557, หน้า 223-233) ศึกษาภาพสะท้อนค่านิยมของไทยจากนิทานพื้นบ้าน ผลการสังเคราะห์คุณธรรมจากงานวิจัยดังกล่าว ปรากฏลักษณะคุณธรรมของบุคคลร่วมกันหลายประการ เช่น ความกตัญญู ความอดทนอดกลั้น ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความสามัคคี ความรับผิดชอบ และความสุภาพ อาจกล่าวได้ว่า งานศึกษาเหล่านี้สะท้อนคุณลักษณะการเป็นคนดีของสังคมไทย สำหรับการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพลเมือง พบลักษณะคุณธรรมของพลเมืองหลายประการ เช่น การยกย่องวัฒนธรรมร่วม การยกย่องคุณงามความดี การกระทำที่ดีงาม การแบ่งปัน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Hunter, 2015) รักสันติสุข ความปลอดภัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบในตนเอง การมีวินัยในตนเอง เคารพสิทธิ อ่อนน้อมถ่อมตน (Galston, 2007) ความยุติธรรม ความพอประมาณ ความกล้าหาญ ความรอบคอบ (Hamilton, 2009) ความเท่าเทียม มีวิจรรณญาณ (Manning, 1997, pp. 223-233) ตระหนักรู้คิดด้วยเหตุผล เคารพในคุณค่าของคน (Manning, 1997, pp. 223-233) ดูแลและปกป้องสิ่งที่เป็นประโยชน์ของสังคม (Offersen, Vedsted, Andersen, 2017, pp. 6-12) และเป็นผู้ที่นึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน (Dill, 2012, pp. 541-546) อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะคุณธรรมพลเมืองเหล่านี้ใกล้เคียงกับสัปปริสธรรมหรือธรรมของคนดีตามหลักศาสนาพุทธ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 474) คือ รู้หลักหรือรู้จักเหตุ รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล

สังคมไทย โดยเฉพาะภาคใต้เป็นแหล่งรวมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหลายประเภท เช่น วรรณกรรมพื้นบ้าน ภาษา แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และศิลปะการแสดง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้ แฝงคติความเชื่อ และคำสอน อันเป็นจารีตและบรรทัดฐานที่กำกับควบคุมพฤติกรรมของบุคคล กลุ่มคน หรือสมาชิกของสังคมนั้น ๆ ให้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การศึกษาคุณธรรมของบุคคล และคุณธรรมของพลเมือง ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดง ประเภทหนึ่งตะลุง เนื่องจาก หนึ่งตะลุงก่อเกิดและรังสรรค์บนรากฐานวัฒนธรรมอันเข้มแข็งในบริบทของท้องถิ่น เป็นสื่อพื้นบ้านที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของภาคใต้ และมีส่วนในการสร้างจิตสำนึก ปลูกฝังคุณธรรม และรักษาปัทมสถานของสังคม (พิทยา บุขจรรัตน์, 2551, หน้า 27-53) ในขณะเดียวกัน ตัวบทหนึ่งตะลุงมีเนื้อหาสะท้อนมุมมองทั้งคติโลกและคติธรรม มีการสอดแทรกแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับว่าเป็นคุณลักษณะของคนดี หนึ่งตะลุงจึงเป็นแหล่งรวมชุดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมของบุคคล ที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีบนฐานคุณธรรมในบริบทท้องถิ่นภาคใต้และประเทศไทยในภาพรวม นอกจากนี้ คุณธรรมจากตัวบทหนึ่งตะลุงภาคใต้ดังกล่าว ยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่เชื่อมต่ออย่างเหมาะสมกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน หรือพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลและสังเคราะห์คุณธรรมพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตะลุง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลัก ข้อมูลที่นำมาศึกษา คือ ตัวบทหนังสือที่สถาบันทักษิณคดีศึกษาได้ถอดแบบบันทึกเสียง จัดพิมพ์ และจัดทำเป็นรูปเล่ม จำนวน 32 เรื่อง จากนายหนังสือจำนวน 24 คน ได้แก่ เรื่องแสงพยัคฆ์ เรื่องจักรนรินทร์ เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ เรื่องเดือนดวงเดียว คณะหนึ่งพร้อมน้อย ตะลุงสากล เรื่องแหวนประดับชีวิต เรื่องสายเลือดขัตติยา เรื่องตุ๊กตาทอง คณะหนึ่งจิ้น ธรรมโฆษณ์ เรื่องวิญญาณบุพการี เรื่องปัญหาสวรรค์ คณะหนึ่งประทุม เสียงชาย เรื่องจอมโจรจำเป็น เรื่องแก้วสามดวง เรื่องจันทร์เจ้าข้า คณะหนึ่งอิมเท่ง เรื่องจอมใจจักรพรรดิ เรื่องสุดใจไพรวัลย์ คณะหนึ่งแคล้ว เสียงทอง เรื่องกงกรรม คณะหนึ่งจูเลียม กิ่งทอง เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ชาทอง เรื่องน้ำพระทัยพระราชา คณะหนึ่งสุทิพย์ ลูกทุ่งบันเทิง เรื่องเจ้าฟ้าชายไร้บัลลังก์ คณะหนึ่งปฐมอ้ายลูกหมี่ เรื่องกำแพงรัก(รักทรมาน) คณะหนึ่งทวิ พรเทพ เรื่องคนปามหาเวช คณะล้ายอง กุหลาบสีม่วง เรื่องเจ็ดมหัศจรรย์ คณะหนึ่งสกุล เสียงแก้ว เรื่องบัลลังก์วิโยค คณะหนึ่งหมูน้อยอ่อนน้อม เรื่องประกายเพชร คณะหนึ่งพร้อม เรื่องไฟสุริยา คณะหนึ่งพร้อม อัศวิน เรื่องเลือดฆ่าเลือด คณะหนึ่งจวนแม่นาง เรื่องกัญแจชีวิตปริศนาลายแทง คณะหนึ่งอาจารย์ณรงค์ ตะลุงบัณฑิต เรื่องสี่มหากาฬ คณะหนึ่งปรีชา สงวนศิลป์ เรื่องน้ำใจผู้หญิง คณะหนึ่งจุฬี เสียงเสน่ห์ เรื่องกรรมของผู้มีมีจชาติฐิ คณะหนึ่งศรีพัฒน์ เกื้อสกุล เรื่องเขษนาศีก้องโลก คณะหนึ่งเซย เขียวชาญ เรื่องน้ำตาถูกสะไ้ความโหดร้ายของพ่อผัวคณะหนึ่งประทีน บัวทอง เรื่องกรรมของแม่ คณะหนึ่งเคล้าน้อยสงวนศิลป์ จากนั้นผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตีความตัวบทดังกล่าว พร้อมทั้งจำแนกประเภท จัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้แนวคิดคุณธรรมและคุณธรรมพลเมืองเป็นแนวทาง

สังเคราะห์แนวคิดคุณธรรมของบุคคลและคุณธรรมพลเมือง

คุณธรรมเกี่ยวข้องกับภาระกระทำของบุคคล คุณธรรมเป็นค่านิยม เป็นการกระทำที่ดี เป็นสิ่งที่บุคคลเป็นผู้เลือกด้วยตนเอง (Stine, 2011, pp. 50-53) คุณธรรม หมายถึง การกระทำที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลและส่วนรวม (Merry, 2012, หน้า 465)

คุณธรรมเป็นหนึ่งในเงื่อนไขเบื้องต้นของการเป็นพลเมืองที่ดี เมื่อพิจารณาสถานะของคุณธรรมกับการเป็นพลเมือง พบว่า 1) คุณธรรมส่วนบุคคลกับคุณธรรมของพลเมืองมีความแตกต่างกัน 2) คุณธรรมหรือคุณงามความดีส่วนบุคคลซ้อนทับอยู่กับคุณธรรมที่จำเป็นในการเป็นพลเมืองที่ดี 3) คุณธรรมของพลเมืองที่ดีทับซ้อนกับคุณธรรมที่จำเป็นในการเป็นคนดี (McClain, 2001, pp. 1624-1625) ภายใต้มุมมองนี้ กล่าวได้ว่า มีชุดความรู้ของคุณธรรมที่แตกต่างกันระหว่างลักษณะอุดมคติของพลเมืองที่ดี กับคุณธรรมที่กำหนดคุณลักษณะอุดมคติของคนดี ซึ่งคุณลักษณะอุดมคติของคนดีนี้เป็นคุณธรรมที่เป็นลักษณะวิถีชีวิต เป็นปรัชญาของบุคคล หรือเป็นคุณธรรมที่เกี่ยวกับรูปแบบชีวิต ที่เป็นคำสอนจากครอบครัว เครือญาติ หรือชุมชน ครอบครัวจึงเป็นแหล่งกำเนิดเมล็ดพันธุ์คุณธรรมและเป็นแหล่งกำเนิดของความเป็นพลเมือง คุณลักษณะที่สำคัญอันแสดงถึงการเป็นคนดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ความภักดี ความร่วมมือ ความอดทน อดกลั้น ความสุภาพ ความเห็นอกเห็นใจ ความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเอง การมีน้ำใจ การพูดจริง การให้ความเคารพต่อผู้อื่น และการเคารพซึ่งกันและกัน (McClain, 2001, pp. 1624-1628, Merry, 2012, pp. 6-12, Stine, pp. 50-53) ทักษะเฉพาะของความเป็นพลเมืองเป็นการผสมผสานระหว่างคนดีกับการเป็น

พลเมืองดี จึงไม่สามารถแยกเรื่องของคุณธรรมส่วนบุคคลออกจากคุณธรรมของพลเมือง เนื่องจากทั้งสองอย่างมีความต่อเนื่องกัน ความเป็นคนดีถูกสร้างเสริมจากครอบครัว ในขณะที่ความเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรมส่งเสริมโดยสถาบันการศึกษา (McClain, 2001, pp. 1624-1665) ในขณะเดียวกัน คุณธรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดลักษณะพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพของมนุษย์ เช่น ความเข้มแข็ง ค่านิยมที่ดี การเสียสละ การทำกิจกรรมเพื่อสังคมร่วมกัน ความซื่อสัตย์ ความเที่ยงธรรมหรือความเป็นธรรม ความเสมอภาค ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน การแบ่งปัน และความสุภาพอ่อนโยนสำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติและสีผิวของพวกเขา (Akbar, et al., 2017, pp. 71-84)

พลเมืองที่มีคุณธรรมต้องมีพฤติกรรมส่วนตัวที่ดียังมีส่วนร่วมในชีวิตของชุมชนและผูกพันกับสังคมที่อาศัยอยู่ มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคม (Pauer-Studer, 2001, pp. 174-192) คุณธรรมพลเมืองจึงเป็นการผสมผสานระหว่างการเป็นคนดีกับการเป็นพลเมืองที่ดี อย่างไรก็ตาม คุณธรรมสามารถบ่มเพาะได้ด้วยการฝึกฝนและการขัดเกลาทางสังคม คุณธรรมจึงสามารถเรียนรู้ได้ ดังนั้น กระบวนการทางปัญญาสามารถหล่อหลอมบุคคลให้เป็นคนมีเหตุผล เข้าใจผลของการกระทำเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อส่วนรวมได้ หรืออีกนัยหนึ่ง สถาบันทางสังคมสามารถกล่อมเกลากลายบุคคลให้เป็นพลเมืองที่มีคุณธรรมได้ (Stine, 2011, pp. 50-60) การปลูกฝังคุณงามความดีของพลเมือง หรือคุณธรรมที่สำคัญของพลเมือง เช่น ความอดทนอดกลั้น ความเคารพต่อวิถีชีวิตที่แตกต่าง การส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ การเคารพซึ่งกันและกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพในความหลากหลาย (McClain, 2001, pp. 1624-1665) การมีขันติธรรมต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Chatty, 2016, pp. 200-215) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นพลเมืองที่เชื่อฟังกฎหมาย มีความซื่อสัตย์ มีวินัยในตนเอง มีส่วนร่วมทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิความเท่าเทียมกัน เน้นความยุติธรรม และมีความอ่อนน้อมถ่อมตนจากภายใน (Galston, 2007, pp. 625 – 635)

กรอบแนวคิดการวิจัย คือ นำแนวคิดคุณธรรมและคุณธรรมพลเมืองมาใช้ในการวิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลหรือการเป็นคนดี และสังเคราะห์เปรียบเทียบคุณธรรมพลเมืองหรือการเป็นพลเมืองที่ดีจากตัวบทหนึ่งตระกูล

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการศึกษา ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น 2 ประเด็น คือ คุณธรรมของบุคคลและคุณธรรมพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูลดังผลการวิเคราะห์สังเคราะห์ต่อไปนี้

คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูล

หนึ่งตระกูลเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่บ่มเพาะหล่อหลอมคุณธรรมหรือคุณลักษณะของคนดีให้แก่บุคคลโดยทางอ้อม คือ การสอดแทรกเรื่องราวของคุณธรรม หลักวิธีในการปฏิบัติตนของคนในสังคม ซึ่งเป็นการควบคุมทางสังคม ให้คนประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน จนเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคม (พินิตตา สุขโกศล, 2558-2559, หน้า 131-148) ดังคำสัมภาษณ์ของ นายหนึ่งนครินทร์ ชาติทอง สรุปได้ว่า เนื้อหาของหนึ่งตระกูลส่วนใหญ่จะสะท้อนสังคม ให้คนในสังคมมีความกตัญญูรู้คุณ รักษาดีรักรักและเมตตาต่อสัตว์ รู้จักรักษาภิรียมารยาท ลูกผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว เวลาแต่งตัว อย่างนุ่งผ้าได้สะอาดหรืออย่างวัง เพราะจะดูไม่งาม หรือการสอนลูกผู้ชายให้รู้จักเวลา ห้ามเที่ยวเตร่ในยามค่ำคืน เพราะอาจ

เสียงต่ออบายมุขไม่ให้เล่นการพนัน เมื่อคนดูได้ดูหนังตะลุงก็จะซึมซับและนำไปสอนลูกได้ หนังตะลุงจึงเป็นเสมือนแหล่งข้อมูลที่ช่วยขยายความคิดที่ตึงงาม และให้เราู้จักรักษาประเพณีที่ตึงงามของสังคมไทย (จารียา อรรถอนุชิต, 2554, หน้า 1-26)

การวิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้ที่สะท้อนจากตัวบทหนังตะลุง จำนวน 21 คุณลักษณะ ผู้วิจัยได้อ้างอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนาประกอบการอธิบาย เนื่องจากในบริบทท้องถิ่นภาคใต้ พื้นฐานที่กลุ่มชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การนับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพฤติกรรมร่วมที่สำคัญ เพราะหลักพุทธศาสนาหรือปฐมนิยสถานสำคัญในพุทธศาสนาทั้งหลายของแต่ละชุมชนยังเป็นที่ศรัทธา เคารพสักการะ เป็นศูนย์กลางที่มีความหมายในชีวิต พุทธศาสนาจึงอำนวยให้เกิดโลกที่กว้างไกลของผู้คนในภาคใต้ อันเป็นลักษณะสากล ที่มีใช้อยู่อย่างโดดเด่น เมื่อพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการจัดระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งที่ใช้สร้างความร่วมมือในการพัฒนาหรือเพื่อแก้ปัญหา ด้วยการเน้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทางพุทธศาสนา หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (ชวน เพชรแก้ว (บรรณารักษ์), 2558, หน้า 10-11) หรือดังที่สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2544, หน้า 74) วิเคราะห์ไว้ว่า “ภูมิปัญญาทางธรรมของชาวบ้านภาคใต้ ส่วนใหญ่จะได้มาจากหลักธรรมในศาสนา และมักเป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับจริยธรรมและคุณธรรม”

1. **ความกตัญญู** หลักพุทธศาสนาจำแนกความกตัญญูออกเป็น 2 ประเภท คือ [1] กตัญญูต่อบุคคล ผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว [2] กตัญญูต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561, หน้า 2-3) คนได้ยึดถือความกตัญญูเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต ให้การยกย่องคนที่มีความกตัญญูว่าเป็นคนดี ไม่ว่าจะเป็ความกตัญญูต่อแม่ผู้ให้กำเนิด หรือความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณ เช่น การแสดงออกถึงความเป็คนที่มีคุณความดีต่อบ้างเกิดเกล้าแม้ว่าแม่ผู้ให้กำเนิดจะไม่ได้เลี้ยงดูลูกจนเติบโตใหญ่ แต่ลูกที่โตจะสำนึกถึงบุญคุณอันใหญ่หลวงของแม่เสมอมา (เรื่องวิญญาณบุพการี คณะหนึ่งประทุม เสียงชาย, 2553, หน้า 28) ความกตัญญูอาจแสดงออกด้วยการเป็นลูกที่มีความประพฤติดี แบ่งเบาภาระ เชื้อฟังคำสั่งสอนของบุพการี การปฏิบัติตนเป็นลูกที่ดีเช่นนั้น นำพาให้แม่มีความสุข (เรื่องกำแพงรัก(รักทรมาณ) คณะหนึ่งทิว พรเทพ, 2555, หน้า 9-10) การสำนึกในบุญคุณอันยิ่งใหญ่ของแม่เหนือสิ่งอื่นใด ตัวบทหนังตะลุงสะท้อนการทำหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ของแม่ที่เลี้ยงดูลูกด้วยความรักความเอาใจใส่จนลูกเติบโตใหญ่ บุญคุณนี้ไม่มีสิ่งใดมาเปรียบได้ (เรื่องจักรนรินทร์ คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2547, หน้า 15) การรักษาเกียรติยศของแม่ยิ่งกว่าชีวิตของตน ลูกไม่เพียงมีหน้าที่ทดแทนพระคุณของแม่ หากยังเทิดทูนแม่ไว้เหนือเกล้า และยอมไม่ได้ที่จะให้ใครมาตำหนิติเตียนแม่ของตน (เรื่องจักรนรินทร์ คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2547, หน้า 17) การดูแลปกป้องแม่เหนือกว่าทรัพย์สินเงินทองซึ่งเป็นของนอกกาย คนเป็นลูกยอมทำได้ทุกอย่างเพื่อให้แม่ปลอดภัย ปราศจากอันตรายใด ๆ มากล้ำกราย (เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2533, หน้า 22) และการตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยการเลี้ยงดูให้ได้รับความสุข ภาพสะท้อนความกตัญญูจากตัวบทหนังตะลุง ไม่เพียงแสดงความกตัญญูของลูกที่มีต่อผู้ให้กำเนิดเท่านั้น หากยังหมายรวมถึงบุคคลอื่นที่ได้เลี้ยงดูให้ข้าว ให้น้ำ คนที่ได้ชื่อว่าเป็นคนดี ต้องยึดถือบุคคลผู้นั้นเป็นผู้มีบุญคุณที่ควรตอบแทนทั้งสิ้น (เรื่องตุ๊กตาทอง คณะหนึ่งจิ้น ธรรมโฆษณ์, 2547, หน้า 49,76)

นอกจากการเลี้ยงดูผู้มีพระคุณให้ได้รับความสุข บุคคลที่มีความกตัญญูจะปฏิบัติต่อผู้มีบุญคุณเสมือนหนึ่งแม่ผู้ให้กำเนิด ซึ่งการตอบแทนบุญคุณเช่นนี้เป็นสิ่งที่คนดีพึงกระทำ และสมควรยกย่องผู้ที่รู้จักบุญคุณคนว่าเป็นคนที่ประเสริฐ (เรื่องกรรมของแม่ คณะเคล้าน้อย สงวนศิลป์, 2547, หน้า 89)

2. **ความซื่อสัตย์** หมายถึง ความซื่อตรง ความจริงใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), (2561, หน้า 468) ตัวบทหนังสือประณามว่า ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมของบุคคลอีกข้อหนึ่งที่คนได้ถือเป็นบรรทัดฐาน คนที่มีความซื่อสัตย์จึงเป็นคนดีในมุมมองของคนได้ คำสอนเรื่องความซื่อสัตย์สะท้อนในตัวบทหนังสือหลายประการ เช่น *ความซื่อสัตย์เป็นเครื่องวัดความเป็นคนดี* คนที่มีความซื่อสัตย์จะได้รับความชื่นชมจากคนทั่วไป (เรื่องแสงพยัคฆ์ คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2548, หน้า 58) *ต้องรู้จักเลือกคบคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต* ส่วนคนที่ไม่ซื่อสัตย์ตัวบทหนังสือประณามในแง่การเป็นคนที่จิตใจคดโกง และมีความอยากได้ไม่สิ้นสุด (เรื่องกฤษณา จิตต์วิวัฒน์ ปรินิพนธ์แปล คณะหนึ่งอาจารย์ณรงค์ ตะลุงบัณฑิต, 2553, หน้า 6) *คนที่มีความซื่อสัตย์จึงต้องเป็นคนที่ไม่คดโกง* การไม่คดโกงในที่นี้คือคนที่ไม่เอาเปรียบคนจน (เรื่องเลือดฆ่าเลือด คณะหนึ่งจวน แม่นาง จังหวัดสงขลา, 2553, หน้า 21) *สำหรับพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความไม่ซื่อสัตย์ จะได้รับการตำหนิจากสังคม หรือสังคมไม่ยอมรับคนที่ไม่ซื่อสัตย์สุจริต* (เรื่องตุ๊กตาทอง คณะหนึ่งจัน ธรรมโฆษณ์, 2547, หน้า 66-67) นอกจากนี้ในทัศนะของคนได้ที่สะท้อนจากตัวบทหนังสือพบว่า การพิจารณาคนที่มีความซื่อสัตย์ไม่ได้มองที่การศึกษา หากมองจากการปฏิบัติตนของบุคคล

3. **ความกล้าหาญ** กล้า หมายถึง ไม่กลัว ไม่ครั่นคร้าม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 79) ตัวบทหนังสือประณามความกล้าหาญในหลายมิติ เช่น *ความกล้าหาญที่จะต่อสู้ต่อรองกับข้าราชการที่ประพฤติมิชอบ* หรือมีพฤติกรรมชั่วร้ายร้ายรังแก ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ อาจนำไปสู่การต่อต้านของประชาชนได้ (เรื่องสี่มหาภาพ คณะหนึ่งปรีชา สงวนศิลป์ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2553, หน้า 73) *ความกล้าหาญที่จะยอมรับผิดเมื่อทำผิด* คนที่ยอมรับผิดจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี ส่วนคนที่ทำผิดแล้วไม่ยอมรับผิดจะถูกประณามว่าเป็นคนชั่ว (เรื่องเลือดฆ่าเลือด คณะหนึ่งจวน แม่นาง จังหวัดสงขลา, 2553, หน้า 40) และ *ความกล้าหาญในการช่วยเหลือผู้ที่ถูกเอาเปรียบหรือถูกรังแก* เช่น การช่วยเหลือผู้หญิงที่ถูกผู้ชายที่แข็งแรงกว่าทำร้ายด้วยวิธีการต่าง ๆ (เรื่องจอมโจรจำเป็น คณะหนึ่งอิมเท่ง นายอิม จิตภักดี) จังหวัดสงขลา, 2548, หน้า 43)

4. **ความรับผิดชอบ** หมายถึง การยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไป หรือที่อยู่ในความดูแลของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 990) ตัวบทหนังสือประณามได้สะท้อนคำสอนเรื่องความรับผิดชอบ เช่น *ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของข้าราชการ* ซึ่งข้าราชการที่ดีต้องปฏิบัติตนตามบทบาทและภาระหน้าที่อย่างเต็มกำลังและสติปัญญา (เรื่องแก้วสามดวง คณะหนึ่งอิมเท่ง (อิม จิตภักดี, 2547, หน้า 46 และเรื่องแหวนประดับชีวิต คณะหนึ่งจัน ธรรมโฆษณ์, ม.ป.ป., หน้า 27) *ความรับผิดชอบในฐานะผู้นำ* ซึ่งต้องปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของผู้ตามหรือผู้น้อย (เรื่องไฟสุริยา คณะหนึ่งพร้อม อัครวิน, 2548, หน้า 18) *ความรับผิดชอบในหน้าที่ของแม่ที่มีต่อลูก* โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานหนักเพื่อให้ลูกได้รับการศึกษา (เรื่องเดือนดวงเดียว คณะหนึ่งพร้อมน้อย ตะลุงสากล (นายพร้อม บุญญฤทธิ์, 2549, หน้า 74) และ *ความรับผิดชอบในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ต้องปกป้องรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเอง* คำสอนนี้สะท้อนการรักกลุ่มรักพวกพ้อง (เรื่องน้ำใจผู้หญิง คณะหนึ่งจูลี่ เสียงเสนห์, 2549, หน้า 9)

5. **การเสียสละเพื่อผู้อื่น** เสียสละหมายถึง ให้โดยยินยอม ให้อภัยความเต็มใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1262) ความเสียสละเป็นคุณธรรมที่พบสอดแทรกอยู่ในตัวบทหนังสือหลาย ๆ เรื่อง เช่น *การเสียสละเพื่อบุคคลในครอบครัว* เช่น พี่เสียสละเพื่อน้อง ชยันทำงาน และอดออม เพื่อสร้างโอกาสให้น้องได้เรียนหนังสือ (เรื่องจอมโจรจำเป็น คณะหนึ่งอิมเท่ง (นายอิม จิตภักดี) จังหวัดสงขลา, 2548, หน้า 8, 28) และ *การเสียสละเพื่อบุคคลอื่น* เช่น ให้ความช่วยเหลือในกรณีที่ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน (เรื่องเจ็ดมหัศจรรย์ คณะหนึ่งสกุล เสียงแก้ว, 2553, หน้า 18)

6. **ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และมีความสุภาพ** บุคคลที่มีคุณสมบัติข้อนี้ ตัวบทหนังสือมงคลมักยกให้เป็นแบบอย่างความประพฤติปฏิบัติแก่เด็กและเยาวชน เช่น *สอนให้พูดจาไพเราะอ่อนหวาน รักษาภิรยามารยาทให้เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม และมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่* (เรื่องน้ำตากลูกละไ้ ความโหดร้ายของพ่อผี คณะหนึ่งประทีน บัวทอง, 2547, หน้า 43) *สอนให้รู้จักสำรวมกิริยาในการแสดง อิริยาบถต่าง ๆ โดยเฉพาะการแสดงพฤติกรรมทางกายต่อบุคคลอื่น* (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 29) *สอนให้ระมัดระวังคำพูด* เพราะการพิจารณาการเป็นคนดีหรือคนไม่ดี อาจพิจารณาได้ จากคำพูดหรือการสนทนา (เรื่องจันทร์เจ้าขา คณะหนึ่งอิมเท่ง, 2553, หน้า 33) *สอนให้รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนและให้เกียรติผู้อื่นเสมอตน* (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 7) *สอนการรักษาภิรยามารยาทให้งดงามเป็นที่ยกย่องชื่นชม* (เรื่องสี่มหากาฬ คณะหนึ่งปริษา สงวนศิลป์, 2553, หน้า 14) *สอนการมีมารยาทหรือความอ่อนน้อมถ่อมตนที่สะท้อนการเป็นคนดีหรือคนชั่ว* (เรื่องจอมโจรจำเป็น คณะหนึ่งอิมเท่ง, 2548, หน้า 13) นอกจากนี้ หากบุคคลใดขาดศีลธรรมจรรยา ก็จะถูกตำหนิและไม่ได้รับการยอมรับจากคนอื่น (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 23) หรือการแสดงกิริยาที่สะท้อนถึงการไม่เคารพผู้อาวุโส ก็จะถูกตำหนิจากสังคม (เรื่องวิญญานบุพการี คณะหนึ่งประทุม เสียงชาย, 2553, หน้า 85)

7. **การเลือกคบมิตรที่ดี** มิตร หมายถึง เพื่อน ผู้มีความเยื่อใยดี ผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แยกเป็นมิตรแท้ และมิตรเทียม มิตรแท้ มี 4 จำพวก ได้แก่ มิตรอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีน้ำใจ ส่วนมิตรเทียม มี 4 จำพวก ได้แก่ คนปกอลอก คนดีแต่พูด คนหัวประจบ และคนชวนฉิบหาย(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2561, หน้า 347-348) ตัวบทหนังสือมงคลสอนให้รู้จักการเลือกคบมิตรที่เป็นมิตรแท้ เช่น *มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ 4 คือ ทำชั่วเสียหายนคอยห้ามปรามไว้ คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง และบอกทางสุขทางสวรรค์ให้*(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561, หน้า 348) (เรื่องจอมโจรจำเป็น คณะหนึ่งอิมเท่ง (อิม จิตภักดี, 2549, หน้า 14) *และสอนให้คบคนดี เพราะคนดีจะคอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี* หากคบคนชั่ว จะนำแต่ความเสื่อมเสียมาให้ (เรื่องแก้วสามดวง คณะหนึ่งอิมเท่ง (อิม จิตภักดี, 2547, หน้า 14)

8. **การมีน้ำใจช่วยเหลือแบ่งปัน** ตัวบทหนังสือมงคลสะท้อนว่า การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม หากผู้คนในสังคมรู้จักช่วยเหลือแบ่งปัน มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน หรือนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ก็จะช่วยให้สังคมนั้นน่าอยู่ การมีน้ำใจช่วยเหลือแบ่งปันจึงเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของคนดี เช่น *การช่วยเหลือผู้อื่นโดยนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก* (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 8) *การให้ด้วยใจที่โอบอ้อมอารี* คุณธรรมข้อนี้เสมือนเป็นการสะสมบุญตามความเชื่อของพระพุทธศาสนาที่สอนให้สร้างบุญกุศลเพื่อจะได้นำผลบุญไปใช้ในชาติหน้า (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 29-30) *การมีน้ำใจต่อกัน* (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 13) *และการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน สะท้อนความจริงใจ ความบริสุทธิ์ใจ โดยไม่มีเรื่องผลประโยชน์แอบแฝง* (เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2553, หน้า 56-57)

9. **ความประหยัด** ประหยัด หมายถึง ยับยั้ง ระมัดระวัง เช่น ประหยัดปาก ประหยัดคำ ใช้จ่ายแต่พอควรแก่ฐานะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 713) มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า มัธยัสถ์ หมายถึง ใช้จ่ายอย่างประหยัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 898) ตัวบทหนังสือมงคลจึงมักมีคำสอนให้รู้จักประหยัด

รู้จักเก็บออม ไม่ประมาทเรื่องการใช้จ่าย (เรื่องสี่มหากาพย์ คณะหนังสือพิมพ์ สงวนศิลป์, 2553, หน้า 60, เรื่องจอมโจรจำเป็น คณะหนังสือพิมพ์, 2548, หน้า 28) และสอนการเป็นแบบอย่างที่ดีเรื่องความประหยัด (เรื่องสายเลือดชาติตติยา คณะหนังสือพิมพ์ ธรรมโฆษณ์, 2548, หน้า 14)

10. ความขยันหมั่นเพียร คนได้ให้ความสำคัญกับการอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้มีความพากเพียรพยายาม ทั้งด้านการเรียนและการทำมาหากิน เช่น *สอนเรื่องความอดสาหัสในการศึกษาเรียนรู้เพื่อเป้าหมายในชีวิต* (เรื่องกำแพงรัก (รักทรमान) คณะหนังสือพิมพ์ พรเทพ, 2555, หน้า 33) *สอนให้หมั่นศึกษาเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง* (เรื่องสายเลือดชาติตติยา คณะหนังสือพิมพ์ ธรรมโฆษณ์ (อรรถโฆษิต), 2549, หน้า 34) และสอนให้มีความขยันบากบั่นในการทำมาหากินไม่เกียจคร้านในการทำงาน (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือพิมพ์ นครินทร์ ชาติทอง, 2553, หน้า 14)

11. ความอดทนอดกลั้น อดทน หมายถึง บึกบึน ยอมรับสภาพความยากลำบาก อดกลั้น หมายถึง ระวังอารมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1365) ตัวบทหนึ่งตระกูลให้ความสำคัญกับคำสอนนี้ เนื่องจากเป็นคุณธรรมสำคัญของบุคคล ความอดทนตรงกับคำว่า ขันติ ตามหลักศาสนาพุทธ ขันติเป็นบารมี 1 ในบารมี 10 หรือ ทศบารมี เป็นคุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2561, หน้า 198) คุณธรรมนี้ตัวบทหนึ่งตระกูลได้นำมาสอดแทรกไว้หลายเรื่องหลายตอน เช่น *ความอดทนต่อความยากลำบาก* อดทนเพื่อศึกษาเรียนรู้ (เรื่องแหวนประดับชีวิต คณะหนังสือพิมพ์ ธรรมโฆษณ์, 2532, หน้า 182) *ความอดทนของแม่ในการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูกสาวให้รู้จักกรทวนสงวนตัว* (เรื่องจอมโจรจำเป็น คณะหนังสือพิมพ์ อิมแห่ง (นายอิม จิตภักดี, 2548, หน้า 25) *ความอดทนอดกลั้นต่อถ้อยคำล่วงเกินของคนอื่น* คือให้มี ขันติ หรือความอดทน คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2561, หน้า 35, 59) เหล่านี้เป็นการป้องกันไม่ให้ความโกรธเข้าครอบงำ (เรื่องเดชนาคีก็องโลก คณะหนังสือพิมพ์ เขียวชาญ, 2549, หน้า 117) *ความอดทนในการศึกษาปัญหาและแก้ไขปัญหา* เนื่องจาก การแก้ไขปัญหาต้องค้นหาสาเหตุของการเกิดปัญหา บัญญัติที่ทำให้เกิดปัญหา การเชื่อมโยงระหว่างปัญหากับปัจจัยต่าง ๆ และบุคคลหรือกลุ่มที่กระทำการให้เกิดปัญหา การวิเคราะห์สังเคราะห์ทางเลือกในการแก้ปัญหา ซึ่งต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือพิมพ์ นครินทร์ ชาติทอง, 2553, หน้า 5) *ความอดทนในการชมอารมณ์ตนเองและการรักษาความสงบเยือกเย็นไว้* กล่าวคือ ไม่ควรแสดงกิริยาอาการ โกรธ ความขัดเคือง ไม่พอใจ หรือความเดือดเนื้อร้อนใจออกมาให้ใครเห็น (เรื่องน้ำตาถูกสะไ้ ความโหดร้ายของพ่อผี คณะหนังสือพิมพ์ บัวทอง, 2547, หน้า 49) *และการเป็นผู้นำต้องมีความอดทน* บุคคลที่จะเป็นผู้นำต้องมีคุณสมบัติข้อนี้ ดังนั้น การจะเป็นผู้นำที่ดีได้ ต้องได้รับการทดสอบเรื่องความอดทนเป็นเบื้องต้น (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือพิมพ์ นครินทร์ ชาติทอง, 2553, หน้า 5)

12. การมีวินัยในตนเอง วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผนและข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1121) ตัวบทหนึ่งตระกูลได้สอดแทรกคุณธรรมของบุคคลด้านการมีวินัยในตนเอง เช่น *ความอดทนในการรักษาวินัยในตนเอง* (เรื่องสายเลือดชาติตติยา คณะหนังสือพิมพ์ ธรรมโฆษณ์, 2549, หน้า 25) และ *ความพยายามตั้งมั่นอยู่ในวินัย* (เรื่องเดชนาคีก็องโลก คณะหนังสือพิมพ์ เขียวชาญ, 2549, หน้า 89)

13. ความเที่ยงธรรม หมายถึง ตั้งตรงด้วยความเป็นธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 584) ธรรม หมายถึง คุณธรรม ความดี ความถูกต้อง ความประพฤติชอบ ความยุติธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 156-157) การมีใจที่เป็นธรรม และมีการกระทำที่เป็นธรรมต่อบุคคลอื่น ถือเป็นหลักพื้นฐานในการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ คนได้จึงสอนให้ยึดถือความเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง ดังการสะท้อนจากตัวบทหนึ่งตะลุง เช่น การเป็นผู้นำต้องมีใจเป็นธรรม ให้ความยุติธรรมกับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือครุฑ ชาติทอง, 2553, หน้า 4) การตัดสินความถูกต้อง ต้องยึดหลักความถูกต้อง และไตร่ตรองด้วยความสุขุมรอบคอบ (เรื่องวิญญานบุพการี คณะหนังสือธรรมเสวย, 2553, หน้า 32) การยึดหลักความเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนทุกคน ไม่จำแนกหรือเลือกคบคนที่ชนชั้น หรือฐานะ (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือครุฑ ชาติทอง, 2553, หน้า 24, เรื่องสายเลือดชาติตยา คณะหนังสือธรรมเสวย, 2549, หน้า 20) การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีความยุติธรรม เพราะความยุติธรรมเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความสงบสุขของสังคม (เรื่องจอมใจจำเป็น คณะหนังสืออิมเท่ง นายอิม จิตภักดี, 2548, หน้า 117-118) และ การพิจารณาคนดีหรือคนไม่ดีต้องยึดหลักความยุติธรรม กล่าวคือ ไม่ควรตัดสินคนจากลักษณะภายนอก แต่ควรใช้เกณฑ์อื่นพิจารณาประกอบด้วย เช่น การซักถาม สนทนา เป็นต้น (เรื่องจอมใจจักรพรรดิ คณะหนังสือธรรมเสวย, 2555, หน้า 31)

14. การรู้จักเหตุ รู้จักผล การรู้จักเหตุ คือ รู้จักพิจารณาว่าเหตุใดจึงให้เกิดผลใด ไม่ด่วนทำอะไรก็ตามโดยไม่พิจารณาให้รู้เสียก่อนว่า เมื่อทำแล้วผลที่เกิดขึ้นจะเป็นเช่นไร ก่อนจะทำการทุกอย่างต้องรู้ว่าเป็นการกระทำที่เป็นเหตุดีหรือไม่ดี คือ จะก่อให้เกิดผลดี หรือ ไม่ดี รู้จักผล คือ รู้จักว่าภาวะหรือฐานะหรือสิ่งที่ตนกำลังได้รับได้ประสมนั้น เกิดจากเหตุใด เป็นผลอันเกิดจากการกระทำอย่างไร ไม่ด่วนเข้าใจว่าผลดีที่กำลังได้รับอยู่ เช่น เงินทอง ของมีค่าที่ลักขโมยคดโกงขามา นั้นเกิดจากเหตุดีคือการลักขโมย แต่ต้องเข้าใจว่าความร้อใจที่กำลังได้รับเพราะเกรงอาญาต่าง ๆ นั้นแหละเป็นผลของการลักขโมย คือต้องรู้ว่าผลดีที่กำลังได้รับเกิดจากเหตุดีอย่างไร ผลร้ายที่กำลังได้รับเกิดจากเหตุร้ายอย่างไร ผลร้ายต้องอย่าเข้าใจว่าเป็นผลดี และผลดีต้องอย่าเข้าใจว่าเป็นผลร้าย (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, 2556) เช่น การอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพในเหตุและผลและการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือครุฑ ชาติทอง, 2553, หน้า 24-25) การใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาและการใคร่ครวญด้วยเหตุผลว่าเรื่องใดควรทำไม่ควรทำ (เรื่องสายเลือดชาติตยา คณะหนังสือธรรมเสวย (ธรรมเสวย), 2549, หน้า 77) เตือนใจให้ใช้ความสงบเยือกเย็นในการแก้ไขปัญหาและสอนให้ใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา และทำในสิ่งที่ประนีประนอมต่อตนเองและส่วนรวม (เรื่อง กุญแจชีวิต ปรีศนาลายแหง คณะหนังสือธรรมเสวย, 2553, หน้า 6) และการใช้เหตุผลในการไตร่ตรองว่าเรื่องใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ (เรื่อง กุญแจชีวิต ปรีศนาลายแหง คณะหนังสือธรรมเสวย, 2553, หน้า 40)

15. การให้เกียรติผู้อื่น เป็นการเคารพและให้คุณค่าความเป็นมนุษย์แก่บุคคลอื่น โดยไม่มีอคติ แอบแฝง การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยมิตรไมตรี ไม่รังเกียจหรือลำเอียง เช่น การไม่ตัดสินคุณค่าของคนที่รูปร่างหน้าตา การไม่ตัดสินคุณค่าของคนที่ชนชั้นวรรณะ (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือครุฑ ชาติทอง, 2553, หน้า 74, เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังสือครุฑ ชาติทอง, 2553, หน้า 52) หรือการแบ่งชั้นวรรณะสะท้อนการไม่เคารพในคุณค่าของคน (เรื่อง มหาภาพ คณะหนังสือปรีชา สงวนศิลป์, 2553, หน้า 10) การไม่ตัดสินคุณค่าของคนที่ทรัพย์เงินทองหรือปริญญาบัตร (เรื่อง สัมมหาภาพ คณะหนังสือปรีชา สงวนศิลป์, 2553, หน้า 10) และคนดียอมรักษาเกียรติของตนเอง เช่นเดียวกับที่รักษาเกียรติของคนอื่น การรักษาเกียรติเป็นการรักษาธรรมอย่างหนึ่ง จะก้าวหน้าหรือถอยหลังด้วยเกียรติหรือเพื่อเกียรติก็เป็นสิ่งสมควรสรรเสริญเท่ากัน

(สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2560) เรื่องเลือดฆ่าเลือด คณะหนึ่งจวนแม่นาง, 2553, หน้า 52)

16.การรักษาสัจจะ สัจจะ หมายถึงความจริง ประกอบด้วย 3 ประการ คือ จริงใจ ได้แก่ ชื่อสัตย์ จริงวาจา ได้แก่ พูดจริง และจริงการ ได้แก่ ทำจริง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 463) การรักษาสัจจะ แสดงถึงการเป็นคนดีอีกข้อหนึ่งที่คนได้ยึดถือเป็นบรรทัดฐาน ดังปรากฏคำสอนสอดแทรกในคัมภีร์บทหนึ่งหลาย ๆ เรื่อง เช่น การทำตามคำมั่นสัญญาที่ได้บอกกล่าว การกระทำตามคำมั่นสัญญาเป็นทั้งความชื่อสัตย์และการพูดจริง (เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2553, หน้า 10) การรักษาสัจจะวาจา (เรื่องจักรนรินทร์ คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2547, หน้า 76, เรื่องสายเลือดชาติตยา คณะหนึ่งฉัตรธรรมโฆษณ์, 2548, หน้า 23) พฤติกรรมที่สะท้อนการพูดจริงทำจริงนำไปสู่การยอมรับของคนอื่นว่าเป็นบุคคลที่เชื่อถือได้ (เรื่องเลือดฆ่าเลือด คณะหนึ่งจวน แม่นาง, 2548, หน้า 45) ในขณะเดียวกันสังคมก็ให้โอกาสคนที่กลับตัวกลับใจมายึดถือสัจจะเป็นหลักในการทำความดี (เรื่องน้ำใจผู้หญิง คณะหนึ่งจุลลี เสียงเสนห์, 2548, หน้า 70) นอกจากนี้ สังคมยังยอมรับการให้คำสัตย์สัญญาที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร คือ การไว้เนื้อเชื่อใจกันจากคำพูด (เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2553, หน้า 41)

17.การรู้จักตนเอง รู้จักประมาณตน ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า การรู้จักตนเอง รู้จักประมาณตน แสดงถึงความเป็นคนดี หรือความเป็นผู้มีคุณธรรม กล่าวคือ รู้จักตัวเอง ว่าเป็นใคร อยู่ในภาวะและฐานะอย่างไร การรู้จักตนนี้จำเป็นมาก สำคัญมากเพราะมีความหมายลึกกลงไปถึงว่าเมื่อรู้จักตัวเองว่าเป็นใคร มีภาวะและฐานะอย่างไรแล้วจะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับภาวะและฐานะของตน จะได้รับการยกย่องมีค่าของตัวไว้ได้ ผู้ปฏิบัติไม่เหมาะสมกับภาวะและฐานะจักเสื่อมจากค่าความเป็นมนุษย์ที่ตนเป็นอยู่ รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณว่า ควรทำอะไรเพียงใด ที่เป็นการพอเหมาะพอควรแก่ภาวะและฐานะของตน พอเหมาะพอควรแก่ผู้เกี่ยวข้อง พอเหมาะพอควรแก่เรื่องราว มีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “ความรู้จักประมาณยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ” (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2556) คัมภีร์บทหนึ่งหลายได้สะท้อนคุณธรรมของบุคคลในแง่ดังกล่าวไว้หลายประการ เช่น สอนให้รู้จักตนเองเพื่อจะได้รักษาเกียรติและความเจริญก้าวหน้าของตน (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 14) สอนให้รู้จักตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนึ่งนครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 7) สอนให้รู้จักตนเองว่าอยู่ในสถานภาพใดต้องทำหน้าที่ตามสถานภาพนั้นและสอนให้รู้จักประมาณตน วางตัวให้สมฐานะ และไม่ตั้งอยู่ในความประมาท (เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2553, หน้า 20, เรื่องตุ๊กตาทอง คณะหนึ่งฉัตรธรรมโฆษณ์, 2547, หน้า 98, เรื่องบัลลังก์วิปโยค คณะหนึ่งหมูน้อย อ่อนน้อม, 2553, หน้า 98)

18.การตั้งอยู่ในศีลธรรม ศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติที่งดงาม ทางกาย วาจา ความประพฤติที่ดีที่ชอบ ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (การเลี้ยงชีพ) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 427, 593) คัมภีร์บทหนึ่งหลายมักสอดแทรกคำสอนเรื่องศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติแก่เด็ก เยาวชน และบุคคลทั่วไป เช่น สอนให้หมั่นรักษาศีลเพื่อจะได้ดำรงตนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ดังคำสอนให้หมั่นรักษาศีลห้าเป็นนิจสิน เพื่อเตือนตนเองอยู่เสมอว่า เราเป็นมนุษย์ต้องประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่งดงาม เพราะเรามีความแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน (เรื่องสังข์ศิลป์ชัย คณะหนึ่งกัน ทองหล่อ, 2553, หน้า 42, 51, เรื่องเดชนาคีก็องโลก คณะหนึ่งเชย เชี่ยวชาญ, 2548, หน้า 87, 113) สอนให้

ตั้งมั่นในการทำความดีละเว้นการทำความชั่ว (เรื่องกรรมของแม่ คณะหนังเกล้าน้อย สงวนศิลป์, 2547, หน้า 41, เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 63) สอนให้ทำดีเพื่อจะส่งผลให้เกิดบารมีแก่ผู้กระทำ (เรื่องจอมใจจักรพรรดิ คณะหนังเกล้า เสียงทอง) สอนให้ประพฤติตนอย่างผู้มีศีลธรรมให้เหมาะสมกับที่เป็นผู้ใหญ่ (เรื่องกรรมของแม่ คณะหนังเกล้าน้อย สงวนศิลป์, 2547, หน้า 57) สอนให้ตั้งมั่นในศีลเพราะจะก่อให้เกิดปัญญา (เรื่องแก้วสามดวง คณะหนังอิมเท่ง, 2547, หน้า 31-32) สอนเรื่องการกลับตัวกลับใจให้ละเว้นความชั่วหันมาทำความดี (เรื่องกงกรรม คณะหนังจูลีเยม กิ่งทอง, 2547, หน้า 3) สอนให้ทำความดีเพื่อเอาชนะความชั่ว (เรื่องจอมใจจ่าเป็น คณะหนังอิมเท่ง, 2548, หน้า 14) หรือสอนให้มูมานะทำความดีเพื่อจิตใจจะได้สูงขึ้น และชีวิตจะดีขึ้น (เรื่องเลือดฆ่าเลือด คณะหนังจวน แม่นาง, 2548, หน้า 53)

19. **รักความสงบ รักสันติ** สงบ หมายถึง ระวัง เช่น สงบจิตสงบใจ สงบสติอารมณ์ สงบศึกหยุดนิ่ง ส่วนคำว่า สันติ หมายถึง ความสงบ เช่น อยู่ร่วมกันโดยสันติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1155, 1206) ตัวบทหนึ่งตระกูลได้สะท้อนลักษณะของคนดีที่รักความสงบ มีน้ำใจต่อคนรอบข้าง และไม่เห็นแก่ตัวในการอยู่ร่วมกับคนอื่น โดยยึดตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา (เรื่องบัลลังก์วิปโยค คณะหนังมนุญย์ อ่อนน้อม, 2553, หน้า 41, เรื่องกรรมของผู้มีมิชฌาทีฐ คณะหนังศรีพัฒน์ เกื้อสกุล, 2548, หน้า 6)

20. **ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน** ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน ที่พร้อมเพรียงกันทำ ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1217) ตัวบทหนึ่งตระกูลได้สะท้อนคุณธรรมของบุคคลด้านความสามัคคี เพราะความสามัคคีนำไปสู่ความปรองดองและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เช่น ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชนเป็นเครื่องวัดความเจริญของบ้านเมือง (เรื่องไฟสุริยา คณะหนังพร้อม อัคริน (นายพร้อม อินทปาน, 2549, หน้า 8) และความสามัคคีสะท้อนถึงความเข้มแข็งของประเทศ (เรื่องสายเลือดชาติตติยา คณะหนังฉิน ธรรมโฆษณ์, 2549, หน้า 11)

21. **การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม** คำนี้ใกล้เคียงกับคำว่า อตถจริยา หลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561, หน้า 186) ตัวบทหนึ่งตระกูลสะท้อนคำสอนเกี่ยวกับการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมไว้อย่างชัดเจน เช่น การดูแลและปกป้องสิ่งที่เป็สาธารณประโยชน์ (เรื่องแหวนประดับชีวิต คณะหนังฉิน ธรรมโฆษณ์, 2532, หน้า 162) การนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน (เรื่องวิชากับทรัพย์ คณะหนังครินทร์ ชาทอง, 2553, หน้า 7) และการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (เรื่องจอมใจจักรพรรดิ คณะหนังเกล้า เสียงทอง, 2555, หน้า 60)

คุณธรรมของบุคคลที่สะท้อนคุณลักษณะการเป็นคนดีในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูลทั้ง 21 ประการข้างต้น เป็นตัวอย่างคำสอนและแนวทางปฏิบัติปฏิบัติของคนดี ซึ่งคำสอนส่วนใหญ่อ้างอิงอยู่กับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ คุณธรรมของบุคคลดังกล่าว ไม่เพียงบ่งชี้การเป็นคนดีในระดับปัจเจกบุคคล หากยังสะท้อนว่า ถ้าคนในสังคมมีคุณธรรม หรือสังคมสามารถเพิ่มคนดีให้มีจำนวนมาก สังคมนั้นก็จะประกอบด้วยประชาชนส่วนใหญ่ที่มีคุณภาพ และนำพาสังคมให้พัฒนาอย่างมีคุณภาพและมีความสุข

คุณธรรมพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูล

คุณธรรมพลเมืองมีพื้นฐานมาจากคุณธรรมส่วนบุคคล ด้วยเหตุนี้ สังคมจะดีขึ้นกว่าเดิมถ้าพลเมือง

เป็นคนดี (Pauer-Studer, 2001, pp. 187) พลเมืองที่มีคุณธรรม คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมส่วนตัวที่ดีงามและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม คุณธรรมพลเมืองเป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นคนดีกับการเป็นพลเมืองดี (Stine, 2011, pp. 49-53, McClain, 2001, pp. 1624-1665) ดังนั้นการปลูกฝังคุณงามความดีของพลเมือง หรือคุณธรรมที่สำคัญของพลเมืองจึงเริ่มต้นจากการเป็นคนดี

การสังเคราะห์คุณธรรมพลเมืองในงานวิจัยนี้ เป็นการบูรณาการลักษณะคุณธรรมของคนดีหรือคุณธรรมส่วนบุคคลที่สะท้อนจากตัวบทหนึ่งตระกูลกับการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมตามกรอบคิดคุณธรรมพลเมือง ดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงการจำแนกคุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูลและกรอบคิดคุณธรรมพลเมือง (McClain, 2001, pp. 1624-1665; Michael, 2012, pp. 6-12; Stine, 2011, pp. 50-60; Akbar, et al., 2017, pp. 71-84; Pauer-Studer, 2001, pp. 174-192; Chatty, 2016. pp. 200-215; Galston, 2007, pp. 625 – 635)

คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูล	กรอบคิดคุณธรรมพลเมือง
1. ความซื่อสัตย์	ความซื่อสัตย์
2. ความกล้าหาญ	ความกล้าหาญ
3. ความรับผิดชอบ	ความรับผิดชอบต่อตนเอง
4. ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะและมีความสุภาพ	อ่อนน้อมถ่อมตน
5. การมีน้ำใจช่วยเหลือแบ่งปัน	การแบ่งปัน
6. ความอดทนอดกลั้น	ความอดทนอดกลั้น
7. ความเที่ยงธรรม	ความยุติธรรม
8. การรู้จักเหตุ รู้จักผล	ตระหนักรู้คิดด้วยเหตุผล มีวิจารณญาณควรรอบคอบ
9. การให้เกียรติผู้อื่น	การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพในคุณค่าของคนและเคารพสิทธิความเท่าเทียมกัน
10. การรู้จักตนเอง รู้จักประมาณตน	ความพอประมาณ
11. การมีวินัยในตนเอง	การมีวินัยในตนเอง
12. การตั้งอยู่ในศีลธรรม	ยกย่องคุณงามความดี การกระทำที่ดีงาม
13. รักความสงบรักสันติ	รักสันติสุข
14. มีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน	ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จาก ตัวบทหนึ่งตระกูล	กรอบคิดคุณธรรมพลเมือง
15. การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม	การนึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ ส่วนตน การมีส่วนร่วมทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และการดูแลปกป้องสิ่งที่เป็นประโยชน์ของสังคม หรือส่วนรวม
16. ความเสียสละ	-
17. การรักษาสัจจะ	-
18. ความขยันหมั่นเพียร	-
19. ความกตัญญู	-
20. การเลือกคบมิตรที่ดี	-
21. ความประหยัด	-
-	การเป็นพลเมืองที่เชื่อฟังกฎหมาย
-	การเคารพในความหลากหลาย การมีขันติธรรมต่อ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเคารพต่อวิถี ชีวิตที่แตกต่าง การยกย่องวัฒนธรรมร่วม
-	การส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศระหว่างเพศ หญิงและเพศชาย

เมื่อวิเคราะห์ตารางการจำแนกคุณธรรมของบุคคลจากตัวบทหนึ่งตระกูลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้และ
กรอบคิดพลเมืองคุณธรรมข้างต้น พบว่าคุณธรรมของบุคคลที่สะท้อนการเป็นคนดีจำนวน 21 ประการ
มีลักษณะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับกรอบคิดคุณธรรมพลเมือง จำนวน 15 ประการ คือ ความซื่อสัตย์
ความกล้าหาญ ความรับผิดชอบ ความอ่อนน้อมถ่อมตนมีสัมมาคารวะและมีความสุภาพ การมีน้ำใจช่วย
เหลือแบ่งปัน ความอดทนอดกลั้น ความเที่ยงธรรม การรู้จักเหตุรู้จักผล การให้เกียรติผู้อื่น การรู้จักตนเอง
และรู้จักประมาณตน การมีวินัยในตนเอง การตั้งอยู่ในศีลธรรม รักความสงบรักสันติ มีความสามัคคีเป็น
น้ำหนึ่งใจเดียวกัน และการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

สำหรับคุณธรรมของบุคคล 6 ประการ เป็นคุณธรรมที่สืบทอดเป็นพฤติกรรมอยู่ในวิถีของสังคมภาค
ใต้โดยส่วนรวม ได้แก่ [1] ความกตัญญูรู้คุณ ไม่ล่วงละเมิดลบลู่หรือเนรคุณผู้มีพระคุณ [2] การรักษาสัจจะ
รักษาคำพูด [3] ความประหยัด ละเอียดถี่ถ้วน [4] การเลือกคบแต่มิตรแท้หรือเพื่อนตาย [5] ความขยันหมั่น
เพียร วิริยะ อุตสาหะ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544, หน้า 82, 87, 98-99) และ [6] ความเสียสละ (อร่ามรัศมี
ด้วงชนะ และอุดม หนูทอง, (2558, หน้า 103) ซึ่งคุณธรรมที่สะท้อนอยู่ในตัวบทหนึ่งตระกูลและวรรณกรรม
ท้องถิ่นภาคใต้เหล่านี้ เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมของบุคคลไปสู่คุณธรรมของพลเมือง

คุณธรรมพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูล

การบูรณาการลักษณะคุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูลกับการเป็นพลเมืองที่ดีตามกรอบคิดคุณธรรมพลเมือง ปรัชญาผลการสังเคราะห์ได้ 15 ประการ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 คุณธรรมของพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูล 15 ประการ

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

การวิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลและการสังเคราะห์คุณธรรมพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จาก ตัวบทหนึ่งตระกูลสรุปได้ดังนี้

1. คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูล พบว่ามี 21 คุณลักษณะ ได้แก่ [1]ความกตัญญู[2] ความซื่อสัตย์ [3] ความกล้าหาญ [4] ความรับผิดชอบ [5] ความเสียสละเพื่อผู้อื่น [6] ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะและมีความสุข [7] การเลือกคบมิตรที่ดี [8] การมีน้ำใจช่วยเหลือแบ่งปัน [9] ความประหยัด [10] ความขยันหมั่นเพียร [11] ความอดทนอดกลั้น [12] การมีวินัยในตนเอง [13] ความเที่ยงธรรม [14] การรู้จักเหตุ รู้จักผล [15] การให้เกียรติผู้อื่น [16] การรักษาสัจจะ [17] การรู้จักตนเอง รู้จักประมาณตน [18] การตั้งอยู่ในศีลธรรม [19] รักความสงบ รักสันติ [20] การมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และ [21] การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

2. คุณธรรมของบุคคลที่เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาไปสู่คุณธรรมของพลเมือง มี 6 คุณลักษณะ คือ [1] ความกตัญญู [2] การรักษาสัจจะ [3] ความประหยัด [4] การเลือกคบมิตรที่ดี [5] ความขยันหมั่นเพียร และ [6] ความเสียสละเพื่อผู้อื่น

3. ผลการสังเคราะห์คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้จากตัวบทหนึ่งตระกูลตามกรอบคิด คุณธรรมพลเมือง ปราบกฎคุณธรรมพลเมือง 15 คุณลักษณะ คือ [1] ความซื่อสัตย์ [2] ความกล้าหาญ [3] ความรับผิดชอบ [4] ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะและมีความสุภาพ [5] การมีน้ำใจช่วยเหลือ แบ่งปัน [6] ความอดทนอดกลั้น [7] ความเที่ยงธรรม [8] การรู้จักเหตุ รู้จักผล [9] การให้เกียรติผู้อื่น [10] การรู้จักตนเอง รู้จักประมาณตน [11] การมีวินัยในตนเอง [12] การตั้งอยู่ในศีลธรรม [13] รักความสงบ รักสันติ [14] มีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและ [15] การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

4. คุณธรรมของพลเมืองในบริบทท้องถิ่นภาคใต้ที่ต้องพัฒนาสำหรับเด็กและเยาวชน มีอย่างน้อย 3 คุณลักษณะ คือ [1] การเป็นพลเมืองที่เชื่อฟังกฎหมาย [2] การเคารพในความหลากหลาย การมีขันติธรรม ต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเคารพต่อวิถีชีวิตที่แตกต่างและการยกย่องวัฒนธรรมร่วม [3] การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศระหว่างเพศหญิงและเพศชาย

อภิปรายผล

1. สังคมไทยภาคใต้ใช้วรรณกรรมท้องถิ่นสำหรับถ่ายทอดความรู้ ความคิด สร้างคุณลักษณะของ ผู้คน หรือการใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหบางประการ วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างพลัง ให้สังคมมีสมรรถนะ ศักยภาพ เจตคติ ตลอดจนค่านิยม และคุณธรรมจริยธรรมตามที่สังคมพึงประสงค์ (ชวน เพชรแก้ว, 2554, หน้า 564-571) ในทางกลับกัน พฤติกรรม คติ และระบบคุณค่าทางคตินิยม ก็ส่งผลให้เกิดความศรัทธา ทำให้ภาคใต้มีวรรณกรรมท้องถิ่นเกิดขึ้นจำนวนมากตามวัดวาอาราม วัดจึงเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ และเป็นที่ยอมรับเฉพาะจริยธรรม มโนทัศน์ของชาวบ้านภาคใต้ จึงมีคุณธรรมตามหลักศาสนา เป็นแม่บท ทั้งนี้ฐานคุณธรรม คือ การกระทำแต่กรรมดี ประพฤติดี (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2544, หน้า 104, 138) คำสอนที่อ้างอิงหลักพุทธศาสนาได้ถูกสอดแทรกผ่านวรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งหนึ่งตระกูลที่ สะท้อนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในเนื้อเรื่อง (สืบพงศ์ ธรรมชาติ พิระพล สงสาป และสิทธิโชค ปาณะศรี, 2559, หน้า 77-92) คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏในตัวบทหนึ่งตระกูลส่วนหนึ่งจึงถูก กำหนดบนฐานคิดทางพุทธศาสนา

2. คุณธรรมของบุคคลในบริบทท้องถิ่นภาคใต้ที่วิเคราะห์ได้จากตัวบทหนึ่งตระกูล เมื่อนำไปเปรียบ เทียบกับงานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นเดียวกันจากแหล่งข้อมูลภูมิปัญญาแขนงต่าง ๆ อาทิ ภาษา วรรณกรรม นิทาน วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมเยาวชน ปราบกฎผลการศึกษาที่สะท้อนลักษณะร่วมของคนดีหลาย ประการ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความสามัคคี ความรับผิดชอบ ความกล้าหาญ การตั้งอยู่ในศีลธรรมความมีเหตุผล การรู้จักตนเอง รู้จักประมาณตน และการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (เก๋ แดงสกุล, 2558, หน้า 3-32; มานิตตา ชาญไชย, 2560, หน้า 77-95; อภิศักดิ์ ธีระวิสิทธิ์, 2552, หน้า 1-28; ธนะวัฒน์ พรหมทอง และ วรพงศ์ ตระการศิริพันธ์, 2560, หน้า 103-127; อานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกรและ รพีภัทร ศรีไกรภักดิ์, 2562, หน้า 115-122; เกริก ยุ้นพันธ์, 2560, หน้า 14-22) คุณธรรมของคนดีดังกล่าว สมาชิกในชุมชนได้รับการอบรมบ่มเพาะโดย

ครอบครัวและสถาบันทางสังคม ให้ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่นเดียวกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงคุณสมบัติของคนดี เช่น การเป็นผู้รู้จักเหตุ การเป็นผู้รู้จักผล การเป็นผู้รู้จักตน และการเป็นผู้รู้จักประมาณ กล่าวได้ว่า คุณลักษณะของคนดีเหล่านี้ เป็นบรรทัดฐานด้านคุณธรรมของบุคคลในสังคมไทย

3. การสังเคราะห์แนวคิดคุณธรรมพลเมือง ได้สะท้อนคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่สังคมคาดหวังให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลอย่างน้อย 3 ประการ คือ [1] การเป็นพลเมืองที่เชื่อฟังกฎหมาย [2] การเคารพในความหลากหลาย การมีขันติธรรมต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเคารพต่อวิถีชีวิตที่แตกต่างและการยกย่องวัฒนธรรมร่วม [3] การส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศระหว่างเพศหญิงและเพศชาย คุณธรรมพลเมืองเหล่านี้ยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในตัวบทหนังสือหลักสูตรได้ อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์สังเคราะห์งานศึกษาด้านความเป็นพลเมือง ทำให้ได้มุมมองและแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมของพลเมืองในมิติดังกล่าว ดังนี้

3.1 การเป็นพลเมืองที่เชื่อฟังกฎหมายมีแนวทางส่งเสริม เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย (ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมเหหมัด, Eugenie Merieau, 2555, pp. 1-32) การเคารพกติกา หรือเคารพกฎหมาย (กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว, 2557, หน้า 1-18) ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การเคารพกฎและกติกาของชุมชนหรือสังคม (มานิตตา ซาญไชย, 2560, หน้า 77-95) และพฤติกรรมของการเป็นพลเมืองด้านการใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคม ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้หนึ่งของทักษะพลเมือง (ดารุณี ทิพยกุลไพโรจน์ และ วรณี แกมเกต, 2558, หน้า 209-223) แนวทางเหล่านี้ สามารถนำไปกำหนดเป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเด็กและเยาวชนในบริบทท้องถิ่นภาคใต้ ให้เป็นพลเมืองที่ปฏิบัติตามกฎหมายต่อไป

3.2 การเคารพในความหลากหลาย การมีขันติธรรมต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเคารพต่อวิถีชีวิตที่แตกต่างและการยกย่องวัฒนธรรมร่วม คุณธรรมของพลเมืองในข้อนี้ งานวิจัยหลายเรื่องได้เสนอให้เป็นแนวปฏิบัติไว้ เช่น การเคารพผู้อื่น การเคารพความแตกต่างและการเคารพความเสมอภาค (กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว, 2557, หน้า 1-18) การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม (เกริก ยूनพันธ์, 2560, หน้า 14-22) การพัฒนาคุณธรรมพลเมืองในประเด็นดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เด็กและเยาวชนได้รับความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกหรือพลวัตของโลก ความรู้ความเข้าใจสังคมพหุวัฒนธรรม ความตระหนักหรือจิตสำนึกที่มีต่อโลก (ออมสิน จตุพร และ อมรัตน์ วัฒนาร, 2557, หน้า 1-14) หรืองานศึกษาเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้ความยึดมั่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทย โดย ดารุณี ทิพยกุลไพโรจน์ และ วรณี แกมเกต (2558, หน้า 209- 223) ได้เน้นย้ำว่า สถาบันการศึกษาและสถาบันทางสังคม ซึ่งมีบทบาทในการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม จะต้องทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงคุณธรรมส่วนบุคคลที่ถูกสร้างเสริมมาจากครอบครัว และคุณธรรมของพลเมืองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของลินดา (McClain, 2001, pp. 1630-1631, 1660) ที่เสนอแนวทางโดยสรุปว่า ควรพัฒนาทักษะพลเมืองให้มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้งนี้เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความพร้อมสำหรับชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรมที่ซับซ้อน การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การยอมรับพหุสังคมอย่างสมเหตุสมผล และการเคารพซึ่งกันและกันรวมทั้งการเคารพในความหลากหลาย

ความรู้ดังกล่าวข้างต้น สถาบันการศึกษา สถาบันทางสังคมอื่น ๆ สามารถบ่มเพาะได้ด้วยการฝึกฝนและการขัดเกลาทางสังคม (Stine, 2011, pp. 50-60) ดังงานวิจัยหลายชิ้นในประเทศไทยที่เน้นสร้างหรือ

พัฒนาพลเมืองให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับสังคมพหุวัฒนธรรม เช่น การสร้างภาพอนาคตหลักสูตรพลเมืองศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2565) ด้านความหลากหลาย มุ่งให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความแตกต่างทางความคิด เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข เคารพความคิดเห็นต่าง เคารพสิทธิ เสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามหลักสิทธิมนุษยชน (นิรมล ตูจินดา อุษา คงทอง สุทธิ พรธมหาญ และบุญเชิด ภิญโญ อนันตพงษ์, 2559, หน้า 106-118) การพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งแนวคิดสำคัญแนวคิดหนึ่ง คือ ความรู้เกี่ยวกับโลก เพื่อการดำรงอยู่ในอนาคตจิตสำนึกต่อโลก (Global Awareness) โดยใช้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สร้างความรู้ความเข้าใจในการสร้างความเป็นสังคมโลกเรียนรู้วิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกันได้อย่างเหมาะสมในบริบททางสังคมที่ต่างกัน และมีความเข้าใจความเป็นมนุษย์ด้วยกันทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและภาษา (เบญจวรรณ ถนอมขยธวัช ผ่องศรี วานิชย์ศุภวงค์ วุฒิชัย เทียมเทศ และ ณัฐวิทย์ พจนตันติ, 2559, หน้า 208-222) หรือการศึกษาความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย มีองค์ประกอบที่สำคัญข้อหนึ่งของความเป็นพลเมือง ประชาธิปไตย คือ การเคารพความแตกต่าง (Respect for differences) โดยมีองค์ประกอบย่อย เช่น ด้านความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคมเป็นเรื่องปกติหากไม่ใช้ความรุนแรง การแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่นจำเป็นต้องเริ่มที่ตัวเองก่อน การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นนั้นไม่จำเป็นต้องเข้าใจเหตุผลที่เขาคิดไม่เหมือนเราและไม่ควรบังคับให้คนอื่นคิดเหมือนเรา และการฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นที่ขัดแย้งกับตน (สิทธิพร อ่อนคำ, 2561, หน้า 138-149)

3.3 คุณธรรมของพลเมืองด้านการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เมื่อพิจารณางานศึกษาเกี่ยวกับชายหญิง พบว่า งานศึกษาดังกล่าวมีมุมมองเกี่ยวกับเพศในทำนองเดียวกัน เช่น การกำหนดบทบาทชายหญิงแตกต่างกันตามสถานภาพ ดังตัวอย่าง งานศึกษาของ ปิยะธิดา เกตุชาติ และ วรรณพร พงษ์เพ็ง (2560, หน้า 20-36) สรุปได้ว่า สังคมไทยยกย่องบุรุษเหนือกว่าสตรี ตั้งแต่การเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นเพศที่สามารถเรียนหนังสือ และสามารถสืบทอดพระบรมมรดกของพระพุทธเจ้าได้ในขณะเดียวกัน สังคมไทยค่อนข้างเคร่งครัดต่อความประพฤติของผู้หญิง โดยผู้หญิงถูกกำหนดให้ควรรักษานวลสงวนตัว สงบเสงี่ยมเรียบร้อยระงับกริยาทำทาง ไม่สามารถประพฤติตนได้ตามใจชอบ แสดงให้เห็นว่าฐานะของผู้หญิงนั้นมีสถานภาพที่ต่ำกว่าผู้ชาย การกำหนดลักษณะของผู้หญิงที่ดี ดังตัวอย่างงานศึกษามิติความเป็นหญิงกับกลไกของสังคมในภุษาสนนห้องคำกลอนฉบับชาวบ้านเมืองเพชรบุรี ของ สุภาวดี เพชรเกตุ (2560, หน้า 91-107) พบว่า คำสอนหญิงในวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว แสดงให้เห็นมิติความเป็นหญิงตามที่สังคมต้องการ โดยกำหนดลักษณะของผู้หญิงไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือผู้หญิงที่ดีจะต้องมีรูปลักษณ์และจิตใจที่งดงาม มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความเป็นแม่บ้านแม่เรือนรู้จักวางตัวให้เหมาะสม เป็นผู้มีความดี และประกอบอาชีพสุจริต พื้นที่ของผู้หญิง คือ บ้าน หน้าหลัก คือดูแลบ้าน จัดเตรียมข้าวปลาอาหาร ปรงนินิตีและดูแลทุกข์สุขของผู้ชาย และ การปลุกฝังการทำหน้าที่ที่แตกต่างกันของเพศชายและเพศหญิง ดังตัวอย่างการวิเคราะห์การเรียนรู้สังคมในครอบครัว ด้านบทบาทหญิงและผู้ชาย : กรณีภาคใต้ โดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2554, หน้า 12-28) พบว่า วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนลักษณะของลูกชายและลูกหญิงที่ดี กล่าวคือ ลูกชายที่ดีต้องมีความรู้ หากใครไม่รู้หนังสือ จะได้รับการดูถูก ผู้ชายต้องมีความเป็นชายชาติตรีมีน้ำใจนักเลง กล้าหาญ อดทน กล้าเสี่ยง กล้าสู้ ใจกว้าง รักษาคำพูด ไม่ลุ่มหลงในอบายมุข เข้มแข็ง ขยัน และต้องเห็นพ่อแม่สำคัญกว่าภรรยา ส่วนลูกหญิงที่ดีต้องมีคุณสมบัติเป็นกุลสตรี ต้องขยันงานบ้านงานครัว และต้องเป็นคนมีความประณีตละเอียดลออ ช่างประดีประดอย

คุณลักษณะของพลเมืองที่ดี ด้านการส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ ระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ดังกล่าว เพ็ญประภา ภักธรานุกรม (2558, หน้า 1-23) ได้เสนอแนวทางไว้ในงานศึกษาเรื่องการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียม : ทางออกของความรุนแรงทางเพศ โดยสรุปว่า ควรมีการจัดการศึกษาเรื่องความเท่าเทียมทางเพศ ทั้งในระดับสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันชุมชน กล่าวคือ ครอบครัวต้องปลูกฝังความเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชายโดยไม่กำหนดด้วยเพศที่ถือกำเนิด ครอบครัวต้องตระหนักว่า ผู้หญิงหรือผู้ชายนั้นไม่ได้มีความแตกต่างกันในทางสังคม มีความเหมือนกัน หรือมีส่วนร่วมกันมากกว่าแตกต่างกัน พ่อแม่ต้องปลูกฝังทัศนคติเรื่องความซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของลูก โดยเฉพาะลูกผู้ชายต้องเห็นคุณค่าของผู้หญิง รักเดียวใจเดียว มีความรับผิดชอบ และไม่เอาเปรียบอีกฝ่ายหนึ่งทั้งในการกระทำที่เปิดเผย หรือในความรู้สึกสถาบันการศึกษาควรจัดกิจกรรมต่างๆ แก่นักเรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศ ปรับทัศนคติของนักเรียนและเพิ่มทักษะการอยู่ร่วมกัน การส่งเสริมการอ่าน ต้องฝึกให้ผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นวัยใดรักการอ่านซึ่งผู้หญิงจำเป็นต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต และครูต้อง ตระหนักเสมอว่าการศึกษาคือ การทำให้เห็นหรือการค้นพบ หรือการที่เข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจน และที่สำคัญต้องเข้าใจความสัมพันธ์ในสิ่งที่ศึกษากับสิ่งอื่น ๆ โดยรอบรวมถึงการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ออกไป เพื่อสร้างความเข้าใจและแสวงหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันสำหรับการจัดการศึกษาในชุมชน เช่น การรณรงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคมในเรื่องความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในทุกๆ ระดับ และสื่อต่างๆ ในสังคมต้องตระหนักในการเสนอภาพของผู้หญิงและผู้ชายให้มีความเสมอภาคกัน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอของนักวิชาการ ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศ โดยเชื่อว่า การปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมระหว่างเพศหญิงและเพศชาย เป็นคุณธรรมที่สำคัญของพลเมือง นั่นคือ การปลูกฝังคุณธรรมด้านการเคารพซึ่งกันและกันระหว่างเพศหญิงและเพศชาย การปลูกฝังคุณธรรมดังกล่าวนี้มีความเหมาะสมและจำเป็นต่อวิถีชีวิตในระบบประชาธิปไตย (McClain, 2001, pp. 1659, 1665)

กล่าวได้ว่า คุณธรรมพลเมืองทั้ง 3 ประการข้างต้น เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ควรส่งเสริมให้เป็นคุณลักษณะหลักของเด็กและเยาวชนไทยเนื่องจากสังคมมีมิติความหลากหลายมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. คุณธรรมของบุคคลจากตัวบทหนึ่งตระกูล จำนวน 21 คุณลักษณะ อาจนำไปสร้างสรรค์เป็น เรื่องเล่า นิทาน ภาพยนตร์สั้น หนังสือทำมือ หรือสื่อสร้างสรรค์หลากหลายรูปแบบ สำหรับการอบรมกลุ่มเมลาเด็กและเยาวชนให้เห็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตนที่ดี ทั้งนี้คุณลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้ตระหนักถึงความสำคัญในการเป็นคนดี และการดำรงตนเป็นคนดี เพื่อการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. อาจประยุกต์ใช้แนวคิดความเป็นพลเมือง แนวคิดพลเมืองโลก แนวคิดคุณธรรม และแนวคิดคุณธรรมพลเมืองเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ หรือศึกษาในเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อนำคุณลักษณะที่สังเคราะห์ได้ไปเสริมสร้างเด็ก และเยาวชน ให้เป็นคนดี และเป็นพลเมืองที่ดีสำหรับสังคมไทย สังคมอาเซียน หรือสังคมโลก

3. ควรขยายขอบเขตการศึกษาในแนวสหวิทยาการออกไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากการนำแนวคิดจากศาสตร์อื่นมาใช้เป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการศึกษา ตีความ วิเคราะห์ สังเคราะห์ จะช่วยให้มองเห็น มิติ หรือแง่มุมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

- กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว. (2557). บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 20(1), 1-18.
- เก๋ แดงสกุล. (2558). แก้วจอมแก่น แก้วจอมชน : วรรณกรรมคำสอนเด็กร่วมสมัย. *วรรณวิทัศน์*, 15 (ฉบับพิเศษ), 3-32.
- เกริก ยूनพันธ์. (2560). การศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2455-2555. *วารสารศรีนครินทร์ วิจัยและพัฒนา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 9(17), 14-22.
- ขวัญชนก นัยเจริญ. (2557). การวิเคราะห์ภาพสะท้อนค่านิยมของไทยจากนิทานพื้นบ้าน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 33(6), 223-233.
- จารย์ยา อรรถอนุชิต. (2554). แง่งามของสื่อพื้นบ้าน...คุณค่าที่ยังคงอยู่สังคมภาคใต้. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 6(2), 1-26.
- ชวน เพชรแก้ว. (2554). วรรณกรรมทักษิณ: หลักฐานสำคัญของภาคใต้ที่ท้าทายการศึกษา. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 36(4), 564-571.
- ชวน เพชรแก้ว, (บรรณาธิการ). (2558). บทนำ. *สืบโยดสาวย่านงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้*. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดารุณี ทิพยกุลไพโรจน์ และ วรณิ แกมเกตุ. (2558). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความยึดมั่นผูกพันกับความเป็นพลเมืองของนักเรียนไทย. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 10(4), 209-223.
- ถวิลวดี บุรีกุล, รัชวดี แสงมหะหมัด, Eugenie Merieau. (2555). *ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand)* เผยแพร่ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 13 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ที่จัดให้มีขึ้นในวันที่ 22 – 24 มีนาคม 2555 สืบค้นเมื่อ 31 มีนาคม 2562 จาก <http://www.kpi.ac.th>.
- ธนะวัฒน์ พรหมทอง และวรงค์ ตระการศิรินนท์. (2560). การศึกษาความเป็นพลเมือง: กรณีศึกษาประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 8(2), 103-127.
- นิรมล ตู้อินดา และคณะ. (2559). อนาคตภาพหลักสูตรพลเมืองศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า (ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2555 –พ.ศ.2565). *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(1), 106-118.
- เบญจวรรณ ถนอมชยรัช และคณะ. (2559). ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: ความท้าทายในการพัฒนานักศึกษา. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 3(2), 208-222.
- ปิยะธิดา เกตุชาติ และวรรณพร พงษ์เพ็ง. (2560). ภาพแทนผู้หญิงในวรรณกรรมรักโรแมนติกสำหรับผู้ใหญ่ของสำนักพิมพ์ไลต์ออฟไลฟ์. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 6(2), 20-36.
- พัชลินจ์ จินนุ่น คุณัชฎ์ สมชนะกิจ และธนภัทร เต็มรัตน์กุล. (2559). หลักและวิธีสอนคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนจากวรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัดสรร. *วารสารปริชาตมหาวิทยาลัยทักษิณ*, 29(1), 58 -83.
- พินิตตา สุขโกศล. (2549). หนังสือสูง อุดลัษณ์และการผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมสื่อพื้นบ้านทางภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร*, 1(1), 131-148.

- พิทยา บุญวาทย์. (2551). ทะเลสาบสงขลา: ครรโกทรแห่งหนึ่งตะลึงและโนรา. *วารสารทักษิณคดี*, 7(2), 27-53.
- เพ็ญประภา ภักฐานุกรม. (2558). การศึกษาเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียม:ทางออกของความรุนแรงทางเพศ. *วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก*, 33(1), 1-23.
- มานิตตา ชาญไชย. (2560). ความเป็นพลเมืองกับการบริหารจัดการชุมชนไทย. *วารสารรัฐภูมิกรักษ์*, 59(1), 77-95.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศิริลักษณ์ บัตรประโคน. (2552). การสืบทอดภูมิปัญญาไทยและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในวรรณกรรมเยาวชนไทยช่วง พ.ศ.2546-2549. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 17(28), 25-47.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2556). **สัปบุริสธรรมหรือธรรมของสัปบุรุษ 7 ประการ**. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2556. จาก <http://www.mahamakute.inet.Co.th/study/study64/mk6412.html>
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2560). 100 คำสอน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562. จาก <https://www.postsod.com/100-teachings-of-the-buddha-sangharaja>
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2558). **ธรรมะประดับใจ**. กรุงเทพฯ : สุรวัฒน์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 32 กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิกจำกัด.
- สิทธิพร อ่อนคำ. (2561). ความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในเขตจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 9(1), 138-149.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2559). จริยธรรมในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก. *วารสารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*, 16(1), 161-172.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ พิระพล สงสาป และสิทธิโชค ปาณะศรี. (2559). การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องหนังตะลุงภาคใต้. *วารสารมหาจุฬานาครธรรมศาสตร์*, 3(1), 77-92.
- สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2544). **โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (2554). **หนังสือที่ระลึกงานปาฐกถาศาสตราจารย์สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์ พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิศาสตราจารย์สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์.
- สุภาวดี เพชรเกตุ. (2560). มิติความเป็นหญิงกับกลไกของสังคมในภพภพสอนน้องคำกลอนฉบับชาวบ้านเมืองเพชรบุรี. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ*, 15(1), 91-107.
- อภิศักดิ์ ธีระวิสิทธิ์. (2552). แผนที่คนดี: รูปแบบการสร้างคนดีในบริบทชุมชนอีสาน. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 26(3), 1-28.

- อร่ามรัศมี ดั่งวงชนะ และอุดม หนูทอง. (2558). พลังความคิดและภูมิปัญญา. **สืบโสดสาวย่านงานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ออมสิน จตุพร และอมรวรัตน์ วัฒนาวร. (2557). หลักสูตรเพื่อการรู้พลเมือง: แนวคิดการพัฒนาผู้เรียนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**, 9(27), 1-14.
- อานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกรและ ธิภัทธร ศรีไกรภักดี. (2562). การศึกษาองค์ความรู้ด้านคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีในชุมชน: กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ. **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**, 7(2), 115-122.
- Akbar, H., et al. (2017). Effect of Institutional Culture on the Moral Development of Children. *Journal of Arts & Social Sciences*, 7(4), 71-84.
- Chatty, D. (2016). Heritage policies, tourism and pastoral groups in the sultanate of Oman. *Momadic Peoples*, 20(2), 200-215.
- Dill, J. (2012). The Moral Education of Global Citizens. *Social Sciences*, 49, 541-546.
- Galston, W. (2007). Pluralism and Civic Virtue. *Social Theory & Practice*, 33(4), 625 – 635.
- Hamilton, L. (2009). Virtuous Citizenship and Popular Sovereignty. *A Journal of Social Theoria*, 56(2), 57 – 80.
- Hunter, E. (2015). Voluntarism, Virtuous Citizenship, and Nation-Building in late Colonial and Early Postcolonial Tanzania. *African Studies review*, 58(2) 43 – 61.
- Mobily, K. (2018). The Social Construction of the Moral Values of Activity. *Therapeutic Recreation Journal*, 52(1), 71-84.
- McClain, L. (2001). The Domain of Civic Virtue in a Good Society: Families, Schools, and Sex Equality, 69 Fordham L. Rev. 1617. Available at: <http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol69/issue5>
- Manning, S. (1997). The social worker as moral citizen: ethics in action, *Social Work*, 42(3), 223-233.
- Merry, M. (2012). Segregation and Civic Virtue. *Educational Theory*. 62(4), 465-486. Board of Trustees University of Illinois. https://www.researchgate.net/publication/263218685_Segregation_and_Civic_Virtue.
- Offersen, S.M.H., Vedsted, P., Andersen., R. S. (2017). The Good Citizen' Balancing Moral Possibilities in Everyday Life between Sensation, Symptom and Healthcare Seeking. *Anthropology in Action*, 24(1), 6-12.
- Pauer-Studer, H., (2001). Liberalism, Perfectionism, and Civic Virtue. *Philosophical Explorations*, 4(3) 174-192.
- Smith, M. (2002). *Modern Citizenship, Handbook of Citizenship Studies*. New Delhi: SAGE Publications Ltd.
- Stine, A. (2011). Citizenship, Duty and Virtue: A Vision of Jefferson's America. Dissertations and Theses. Portland State University. http://https://pdxscholar.library.pdx.edu/open_access_etds.